

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

Byggnadsminnesförklaring av Drömparken, Sankt Ilian 38:5 samt del av Centrum 17:1 och Sankt Ilian 10:45, Enköpings kommun, Uppsala län

Information om dokumentet

Detta är en digitalt tillgänglighetsanpassad webbversion av ett beslut som är daterat den 6 september 2024. Det godkända originaldokumentet finns arkiverat i vårt digitala ärendesystem och har diarienummer 432-1729-2015.

Avsändare är Länsstyrelsen Uppsala län.

Beslut

Länsstyrelsen beslutar att med stöd av 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950) förklara Drömparken inom fastigheterna Sankt Ilian 38:5 samt del av Centrum 17:1 och Sankt Ilian 10:45 i Enköpings kommun, som byggnadsminne.

En närmare beskrivning med skötselanvisningar finns i bilaga 1. Byggnadsminnet Drömparken omfattar det område som markerats med heldragen röd linje på karta, se bilaga 2.

Med stöd av 3 kap. 2 § kulturmiljölagen (1988:950) meddelar Länsstyrelsen följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnadsminnet Drömparken får inte bebyggas eller till sin mark- och växtstruktur förändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Ändring av ytskikt på gångar och terrasser får inte ske utan Länsstyrelsens tillstånd.

Med mark- och växtstruktur avses det sätt som parken är anordnad med exempelvis gångsystem, terrasser, gräsytor och andra planteringar och deras inbördes förhållande till varandra. Växter som behöver ersättas ska om möjligt

ersättas med liknande när det gäller form och färg. Om båda inte kan uppfyllas är form viktigare än färg.

2. Det till parken hörande konstverket *spelande* av Rune Rydelius får inte flyttas, tas bort eller ändras. Nya fasta anordningar, exempelvis i form av staket högre än 50 cm och lekplatsutrustning, får inte sättas upp i parken.
3. Byggnadsminnet Drömparken ska vårdas och underhållas så att dess karaktär och utseende bevaras. Detta avser även fast utrustning såsom bänkar och belysningsarmatur. Vård och underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadsminnets egenart, i enlighet med beskrivning i bilaga 1.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § kulturmiljölagen (1988:950) lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillstånd som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Beskrivning av ärendet

2015-03-23 inkom till Länsstyrelsen en ansökan från en privatperson om byggnadsminnesförklaring av Drömparken vid Åpromenaden i Enköping. En liknande ansökan, som även omfattade kulturhuset Joar Blå och Strömparterren, inkom 2017-06-14.

2021-01-05 mottog Länsstyrelsen ett meddelande i ärendet från Enköpings kommun. Kommunen redogör här för parkens tillkomst och förvaltning, och att parkens nuvarande utseende är ett resultat av ett kontinuerligt utvecklingsarbete. Kommunen beskriver att de har långsiktiga planer på att fortsätta utveckla Drömparken och dess närområde på olika sätt. Vidare påtalar kommunen sitt behov av att fortlöpande kunna se över parkens utformning och skötsel i takt med att nya skötselmetoder och växtmaterial tas fram. Kommunen ser sig behöva fri förfoganderätt över anläggningen för att kunna svara mot eventuella behov som kan uppstå både på kort och lång sikt. Kommunen hade därför preliminärt invändningar mot en byggnadsminnesförklaring av Drömparken.

Under 2022 fortsatte dialogen mellan Länsstyrelsen och Enköpings kommun, bland annat genom platsbesök i Drömparken.

Länsstyrelsen har gjort en kulturhistorisk utredning av Drömparken, efter dialog med Enköpings kommun, utredningen var klar 2023-01-31.

Drömparken besöktes tillsammans med representanter från Enköpings kommun 2023-06-28. En fortsatt dialog fördes angående byggnadsminnesförklaring och vad det skulle kunna innebära för parken och dess framtida skötsel och utveckling. Kommunens representanter var positiva men önskemålet är att det vid en byggnadsminnesförklaring bör fokuseras på att parkens struktur skyddas samtidigt som det är viktigt att skyddsbestämmelserna inte hindrar den långsiktiga förvaltningen och möjliggör viss utveckling samt att motiverade förändringar av växter ska kunna genomföras. Detta då klimatet är föränderligt och utbudet på växtmarknaden ändras över tid.

Historik

Drömparken är placerad mellan Enköpingsån och den gamla stadskärnan. På 1700-talet utgjordes området av ängsmarker som tillhörde staden. I början av 1900-talet kom området att tas i anspråk av nya järnvägen, Enköpings hamn – Enköpings järnväg, och ett nytt stationshus invigdes på platsen 1906. Spåret och stationshuset revs efter järnvägens nedläggning 1976. Området omvandlades till en park som då bestod av öppna gräsytor med några större träd samt gång- och cykelstråk.

I början av 1980-talet togs nya strategier fram för Enköpings kommuns parkverksamhet. Bland annat började perenner användas som en del i att berika parkernas upplevelseuttryck. Växtmaterialet utnyttjades för att skapa upplevelser och dynamik där perenner ingick som en viktig del. Begreppet fickparker introducerades till Sverige och Enköping. Fickparkerna kännetecknades av en stark rumslighet skapad av en bland- och flerskiktsplantering med en stark egen karaktär. Fickparkerna fick oftast inga eller minimala gräsytor och därför lades särskild omsorg på de hårdgjorda ytorna.

Drömparken ritades ursprungligen av den holländske trädgårdsarkitekten Piet Oudolf år 1995 och kom att bli hans första publika trädgård och uppdrag utomlands. Han fick förfrågan av Enköpings stadsträdgårdsmästare Stefan Mattson som vid en studieresa till Holland träffade Oudolf och de båda kom att samtala kring ett gemensamt intresse för perenner. Oudolf var plantskolist som drev upp perenner och Mattson erbjöd honom att rita en park i

Enköping. Drömparken kom till och namnet sattes utifrån Oudolfs bok om sina perenner – Dream plants.

Piet Oudolf hade naturen som förebild och ansåg att det vilda och mer orörda landskapet borde lyftas fram. Att arbeta med vilda, naturliga växter i finstämda färgkombinationer blev en helt ny stil inom trädgårdsarkitekturen, en stil som kom att kallas "New Wave Planting" eller nya perennvågen på svenska. Ett kännetecken för Piet Oudolfs design är att växtens form är överordnad dess färg, han menade att om en växt ser felplacerad ut beror det på att formen är fel. Är formen på växten rätt stör det inte om färgen sticker ut.

Perennerna i parken skulle vara så underhållsfria som möjligt och vara vackra hela året. Växternas mognad, åldrande och vissnande var något som skulle tas tillvara i planteringarna. När det var dags för växterna att gå in i vintervila var bladformer, höstfärger och fröställningar viktiga för både parkens utformning och underhåll. För att parken ska få behålla sin vinterskrud klipps inte perennerna ned på hösten. Detta tankesätt har sedan använts i Enköpings alla parker och har inspirerat många andra kommuner att ta efter.

Platsen för Drömparken valdes för sitt centrala läge och för närheten till frekventerade gång- och cykelstråk där enköpingsborna skulle ges möjlighet att upptäcka och följa parkens dynamik under året. Själva anläggandet genomfördes 1996, ansvarig var stadsträdgårdsmästare Stefan Mattson och arbetsledare var landskapsarkitekt Lars Johansson.

De flesta av de "nya" perennerna fanns inte att tillgå i de svenska plantskolorna, de beställdes därför från Piet Oudolfs egen plantskola, 12 000 plantor levererades bestående av 220 olika sorter. En av flera utmaningar var att välja växter som skulle tåla det kallare klimatet i Sverige, många perenner behövde bytas ut redan efter den första säsongen.

Parken har utökats i flera omgångar där större delar gjorts om och lagts till. Piet Oudolf ritade den första utvidgningen som anlades utmed Ågatan under 2002 och 2015 anlades en tredje del, den som är placerad mot kulturhuset Joar Blå. Det finns idag ungefär 300 olika sorters perenner i parken och de är planterade i stora sjok som återkommer på flera ställen i anläggningen. Parkens stora träd bevarades vid anläggningen och skapar skuggigare områden med egen karaktär. I takt med att träden växer samt att de kommer

behöva bytas ut på grund av vitalitet, behöver vissa anpassningar av växtmaterialet ske över tid. Det handlar om platser som med trädens tillväxt blir både skuggigare och torrare.

Omkring 2008 tillkom i en av Drömparkens bokrundlar konstverket *spelande* av skulptören Rune Rydelius. Under 2010-talet har ytorna i gamla delen renoverats för att återfå sitt ursprungliga utseende.

Enköpings kommun hade, vid tiden för parkens uppkomst, som mål att varje stadsdel och kransort skulle ha en egen park. I Enköping finns i dag drygt 20 parker och Piet Oudolfs Drömparken anses vara kronan på verket. Enköpings parker är ett grönt kulturarv som uppskattats av Enköpingsborna och som satt staden på kartan, inte bara i Sverige utan även internationellt. Enköpings parker har blivit en del av Enköpings varumärke.

Piet Oudolf

Piet Oudolf skapade 1982 en egen trädgård i Holland som kontinuerligt förändrades i takt med hans förändrade syn på trädgårdsformgivning. Den 4 000 kvm stora parken är öppen för allmänheten.

Han ansåg att det vilda och mer orörda landskapet, som sedan 1960-talet alltmer försvunnit i trädgårdsarkitekturen, återigen borde lyftas fram. Oudolf började samla in vilda växter från hela världen som han sedan förökade i sin plantskola. Att arbeta med vilda, naturliga växter i finstämda färgkombinationer blev en helt ny stil inom trädgårdsarkitekturen. Han kom att utveckla sina idéer tillsammans med Henk Gerritsen i boken *Drömplantor – den nya generationens plantor* (1995).

Piet Oudolfs första uppdrag utomlands var Drömparken i Enköping som han ritade 1995. I förslaget ingick även del 2 och 3 men på grund av ekonomin genomförde kommunen bara en första etapp 1996. År 2003 ritade han en förnyelse av The Battery Park i New York och år 2006 The High Line i samma stad. I det senare projektet stod Oudolf för växtplanteringen men inte utformningen. Dessa projekt har gjort honom världsberömd.

I Enköping har han förutom Drömparken ritat en mindre idéträdgård utefter Åpromenaden, trädgården anlades 2006. Därutöver har han ritat parker på flera platser i Sverige.

Motivering till beslutet

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, parker, trädgårdar och andra anläggningar berättar om och hjälper oss att förstå samhällsutvecklingen samt människors livsvillkor och synsätt i olika tider. Ett urval av dessa miljöer kan innehålla synnerligen höga kulturhistoriska värden och skyddas som byggnadsminnen. I Uppsala län finns idag 72 byggnadsminnen men inget som liknar Drömparken, som blir den första parken i länet att förklaras som byggnadsminne.

Piet Oudolf har blivit världsberömd för sitt arbete med parkerna The Battery Park och The High Line, båda i New York, USA. Drömparken var en föregångare till dessa båda, då parken var ett av hans första stora offentliga projekt och hans första uppdrag utomlands.

Drömparken representerar i dag ett på 1990-talets framväxande, nytt parkideal; att använda stora ytor med perenner i offentlig miljö. Enköpings kommun var tidigt aktiv i denna utveckling och kom att inspirera till många nya perennparker inte bara i Sverige utan även utomlands. Strömningen kom senare att kallas Perennvågen i Sverige.

Det speciella med Drömparken är att den ändrar karaktär under hela växtsäsongen och ger nya upplevelser under alla årstider. Likt en målares palett finns här alla färger och former representerade i växtmaterialet och mångfalden och artrikedomen gör parken unik i sitt slag.

Enköpings parker är ett grönt kulturarv som satt staden på kartan, inte bara i Sverige utan även internationellt. Parkerna har blivit Enköpings varumärke där Drömparken anses vara kronan på verket. Den visar hur en plats kan förvandlas från smutsigt och bullrigt industriområde till en vacker park som inbjuder till rekreation.

Mot bakgrund av det anförda finner Länsstyrelsen att Drömparken har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde och därmed väl uppfyller kraven i 3 kap. 1 § KML. Drömparken ska därför förklaras som byggnadsminne.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Av 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950) framgår bland annat att en byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller

som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

Enligt 3 kap. 2 § kulturmiljölagen (1988:950) ska länsstyrelsen, när en byggnad förklaras för byggnadsminne, genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Information

Länsstyrelsen lämnar råd i fråga om underhållet av byggnadsminnet.

Detta beslut skickas till Lantmäteriet för registrering i fastighetsregistret.

Kontaktuppgifter till Länsstyrelsen

Kontakta oss via e-post uppsala@lansstyrelsen.se, postadress
Länsstyrelsen Uppsala län, 751 86 Uppsala, eller ring vår växel 010-
223 30 00.

Vår webbadress är lansstyrelsen.se/uppsala.

Bilaga 1

Beskrivning av parken

Drömparkens ursprungliga oregelbundna form avgränsas utåt av tre delvis raka, asfalterade gångvägar (delområde 1 på karta nedan). Inom detta område slingrar sig grusgångar fram och tillsammans ramar de in de stora planteringarna. Dessa gångvägar är uppbyggda på orörd gräsyta där en geotextilmatta är lagd direkt på gräsytan. Ovanpå ligger ett cirka 20 cm hårdpackat bärlagergrus och cirka 10 cm kritinblandat, grått stenmjöl som slitlager. Underlaget har valts för att underlätta för rullstolsburna att besöka parken.

Parkens planteringsytor är anlagda på en befintlig gräsmatta där gräsytan är uppluckrad och ett drygt 30 cm tjockt lager ogräsfri jord är lagt ovanpå. Huvudstrukturen med stora ytor av återkommande perenner, repeteras gång på gång i fälten. Det handlar inte om kvadratmetrar utan om rytm, ju större yta desto större grupper krävs. Detta för att knyta samman planteringarna. Kombinationen av perenner och olika prydnadsgräs, ger planteringarna ett naturpräglat utseende.

Mellan planteringarna tonar fyra rundlar med cirka fyra meter höga bokhäckar upp sig och skapar en bakgrund till perennernas fria former. I en av dessa bokrundlar finns konstverket *spelande* av skulptören Rune Rydelius. Lägre bokhäckar omger parkens skuggiga del. Med sin höjd och sitt gyllenbruna kvarsittande lövverk ger de fina vinteraspekter tillsammans med de befintliga träden. Träden som finns i parken är viktiga i strukturen då de till viss del styrt utformning och val av växter.

Den nytilkomna parkdelen (delområden 2 i kartan nedan) återspeglar utvecklingen av Piet Oudolfs gestaltning. Medan den äldsta delen innehåller stora ytor med en sort i varje yta, så kallad blockplanteringar, så har planteringarna i de nyare delarna ibland två eller flera sorter blandade i samma ytor. Där finns också solitärbuskar och träd, till skillnad från den äldsta delen där bokrundlarna och de befintliga träden stod för höjden. Ytan närmast Ågatan har stora sjök med lägre perenner medan ytan närmast Joar Blå har fått en karaktär som anknyter till den angränsande Strömparterren.

En bärande princip för parken är att dess utseende ständigt ska förändras under ett år. Under tidig vår är perennyterna helt platta

och därefter börjar lökväxter spira för att sedan blomma ut med en enorm växtkraft, därefter förändras parkens färger från vecka till vecka. Växternas former förändras över tid då det skjuter upp ax, vippor och stänglar. Parkens höjd förändras över säsongen från vårens låga lökmattor till de höga höstperennerna. Successivt växer den upp från lågt, högre, till mycket högt. Perenner får stå kvar över vintern och bibehåller sitt skönhetsvärde när växterna kan ses med rimfrost eller blir inbäddade i snö.

För att stärka upplevelsen av Drömparken över tid kompletterades parken med vårlök efter den var anlagd. Den tidiga lökväxten Scilla (Chinodoxa) lucille är planterade i stora antal. Dessa har sedan utvecklats till ett blått hav där lökarna växer upp genom de nedklippta perennresterna. I Drömparken finns även andra långlivade lökar som sprider sig i ytorna. Här finns till exempel också purpurlök, snökrokus och olika tulpansorter, de senare mer kortlivade. En av de mer tongivande lökupplevelserna är när purpurlöken Allium 'Purple Sensation' blommar. Purpurlöken 'Purple Sensation' sprider sig med såväl frö som sidolökar och trivs otroligt väl på platsen. Löken behöver årligen begränsas för att inte ta över helt. Tanken är att perennerna ska växa upp och dölja den vissnande lökblasten efter blomning.

Några förekommande perenner är till exempel prydnadsgräs, fläckflockel, astrar, blodtopp, liljor, kransveronikor och högre salvior. I Parkens västra del finns en stor salviaplantering med tre sorters salvior i olika nyanser som likt en flod rinner ner mot den närbelägna Enköpingsån. Denna del av parken kallas för Salviafloden och är ett bärande element i parken.

Under mitten av 2010-talet kompletterades parkens utvidgade del 2 med magnolior, tanken var att anlägga ett stråk av magnolior från Drömparken till Klosterparken för mer vårprakt.

Parkbänkarna Wave från NOLA finns utplacerade på flera platser i parken. Under sommarhalvåret är bikupor utplacerade i parken för bättre pollinering.

Skötsel av parken

Drömparken är en skötselkrävande park. Ända sedan anläggandet har parken skötts med tanken att bevara och varsamt utveckla densamma. Det handlar om perenner som med tiden visat sig inte fungera, inte går att få tag på eller som kräver alltför mycket extra skötsel, dessa har bytts ut till nya och mer tåliga sorter. Det finns

dock ett tiotal karaktärsväxter, exempelvis några originalväxter från anläggandet av parken, som bevaras i parken och som är extra skötselkrävande. Dessa är exempelvis de biennier som växer fritt i vissa av ytorna, exempelvis martron, angelica, kungsljus och jättestäpppilja.

Redan i februari-mars innan tjälen gått ur marken och lökväxterna kommit upp trimmas perennerna ner för att bidra till jordförbättring, detta kallas att kompostera på plats. Parken gödslas i maj för att säkerställa den intensiva blomningen och volymen på växterna. Gödselgivan anpassas utifrån väderlek för att säkerställa att växterna kan ta upp näringen.

Rensning och putsning är moment som alltid varit en del i skötseln. Utöver normal putsning klipps vissa växter ner för att ge en andra blomning men också för att de inte ska falla ner, exempelvis *Astrantia*, *Veronicastrum* och *Nepeta* (kant). Flera sorter förses också med växtstöd för att ge extra stöd, exempelvis *Veronicastrum*, *Sanguisorba* och *Nepeta* (skugg), Parkens karaktärsgivande runda häckar av bok med inslag av rödbladig bok klipps årligen med hjälp av skylift under sommaren.

Det har förekommit större insatser där delar av planteringarna som drabbats av rotagräs har grävts ur och planterats på nytt. I dagsläget har parken problem med rotagräset åkerfräken som sprids mer och mer och är väldigt svår att bekämpa.

Ett återkommande skötselmoment är att begränsa perenner som sprider sig för mycket och därmed riskerar konkurrera ut andra växter. Detta sker huvudsakligen genom att växter grävs bort och/eller flyttas för att de ska stanna i rätt område.

Vid automatbevattning placeras spridarna ovanför perennerna, i Drömparken med sina höga perenner skulle detta innebära att det blir höga rör som stör helhetsintrycket. Vid behov sker därför bevattningen med slagpendlar som placeras ut. Vid en torrperiod på sommaren tar det ungefär en vecka att vattna igenom hela parken. Detta eftersom parken oftast har flest besökare vid den tiden och därför endast kan vattnas i mindre delar i taget.

Grusgångarna med stenmjöl skyfflas med skyffeljärn men parkenheten använder också en hetvattenmaskin för att motverka ogräset längs gångarna.

Då området i huvudsak utgörs av en tidigare industrimark med tillhörande järnväg och verksamheter finns det gifter i marken. I parken finns det grundvattenrör och mätrör för provtagning av läckage av gifter i grundvattnet och porgas. Dessa prover tas kontinuerligt och ibland behöver det borras nya provtagningsrör.

Upprustning av ytor och utveckling av parken

Drömparken har ett stort skötselbehov och trots det löpande arbetet behöver ytor ibland rustas upp. Ett exempel är när ytor i för stor utsträckning tas över av roto-gräs. Vid sådana tillfällen behövs större insatser med schakt och återplantering. Växtmaterial väljs utifrån de ursprungliga ritningarna för att parken ska bibehålla sin karaktär. Det växtmaterial som inte finns på marknaden ersätts med likvärdigt utifrån principen som fastställs i skyddsbestämmelserna ovan.

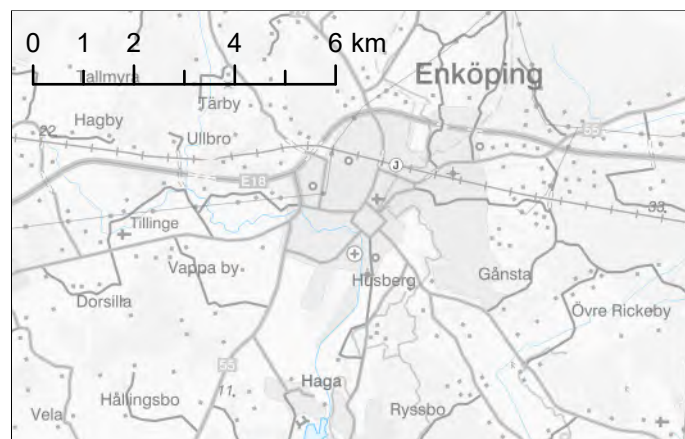
Drömparken – områdesindelning

Bilaga 2

Länsstyrelsens beslut 432-1729-2015

- ▬ Gräns för byggnadsminne
- ▬ Traktgräns
- ▬ Fastighetsgräns

© Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 50 m